

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№7

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

Elektron nashr. 688 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyulda ruxsat etildi.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Suv tarkibining wireless waterlight qurilmasi ishlashiga ta'siri va iqtisodiy samaradorligini matematik model asosida tahlil qilish.....	14
Kungiratbay Sharipov, Ma'ruf Nurmanov	
O'zbekistonda aholi ish bilan bandligini oshirishda davlatning roli	20
Juraqulov Baxrimurod Ilxomovich	
BIM texnologiyasi: zamonaviy qurilish sohasida samaradorlik va shaffoflik omili	26
Usmonov F.B., Rajabova A.Sh.	
Nodavlat oliy ta'lim muassasalarida marketing faoliyati samaradorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish	31
Yuldashov Isomiddin Sidiqov	
Korxonada iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda diversifikatsiya strategiyasining roli.....	35
Alimatova Shoxsanam Abdumalik qizi	
Модели совместного развития человеческого капитала и искусственного интеллекта в цифровую эпоху	40
Явкачев Шохзод Зайниддин углы	
Navigating sustainable development: management challenges and solutions in the oil and gas sector	49
Kudratkhodjaeva Ziyoda Kamol kizi	
Banklarda moliyaviy barqarorlikning nazariy asoslari.....	56
Djalilov G'ayrat Qaxramanovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda turizm industriyasidan foydalanishda xorijiy mamlakatlar tajribalari	66
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich	
O'zbekistonda barqaror davlat qarzi siyosatini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari	71
Sayfutdinov Xasanboy Dilshodovich	
Международный опыт сельскохозяйственного налогообложения и возможности его применения в узбекистане.....	76
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
Economic analysis and development strategy of the composites market in the regions of Uzbekistan	81
S.S.Sidiqov, A.A.G'ulomov, B.R.Tillayeva	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mustaqillikning kutilayotgan istiqbollari va hozirgi natijalari.....	88
Muxamedov Ravshan Zafarovich	
Elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	93
Homidov Baxtiyor Rahimberdievich	
Investitsion jozibadorlik konsepsiyasi va uning strategik ahamiyati.....	99
Otaboyev Axmed Maxsudbek o'g'li	
Beomeditsina signallarini xaar veyvletlari va bo'lak veyvletlari yordamida raqamli ishlash	105
Uraqov Shokir Ulashovich	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishning ahamiyati, tartibi va takomillashtirish yo'llari.....	112
Istamova Sojida Kaxarovna	
The role of all kinds of transports (road, rail, air, and water) in the modern enhancement of tourism logistics in Uzbekistan	117
Egamberdiyeva Yulduz, Turdiyeva Maftuna	
Sanoat korxonalarida kapitalarini samaradorligini oshirishning baholashning zamonaviy usullarining xususiyatlarida nazariy va amaliy farovonlik sari	126
Muradov Botir Xayat	
Инструменты планирования урбанизации: методика анализа планового распределения средств в программе «обод махалля» на основе балльной оценки	136
Салимова Юлдуз Исаковна	
Socio-economic aspects and contemporary theories of higher education finance	141
Karlibaeva Gulshat	

Transformatsiya jarayonida innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirish yo'llari.....	147
Absamatov Anvar Ergashovich	
Перспективы цифрового развития сектора материального производства.....	153
С. И. Протасеня, Г. Ж. Аллаева	
«Sustainable logistics practices. Minimizing carbon emissions in global supply chains»	161
Suleymonova Ezoza, Alimova Bonu	
Analyzing the need for Tourism logistics development in Uzbekistan	169
Nigmatova Malika	
Management strategies for sustainable tourism development in emerging destinations (a case study of Samarkand, Issyk-kul, and Khiva).....	177
Sabina Uroкова	
Qashqadaryo viloyatida turizm sohasini strategik rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari va ularning qo'llanilishi.....	184
Daminova Barno Esanovna	
Опыт турции в управлении миграционными кризисами	189
Бегматов Хусанбек	
Bulutli texnologiyalar orqali korxonalar buxgalteriya tizimini raqamlashtirish va samaradorlikka erishish.....	193
Soibov Nozimbek Faxriddin o'g'li	
Barqaror rivojlanish doirasida jismoniy shaxslarni kreditlash tizimini isloh qilishning institutsional asoslari.....	197
Xalekeyeva Zoya Pirniyazovna, Akmal Abdurahmonov Nurmamatovich	
Moliyaviy outsorsing xizmatlari bozori rivojlanishini takomillashtirishning swot tahliliga asoslangan innovatsion mexanizmlari	202
San'atbek Komilovich Salayev, Umidbek Komiljanovich Babajanov	
Transformatsiya jarayonlari sharoitida iqtisodiyot tizimi faoliyati va prognozlashning nazariy asoslari	214
Alimov Fazliddin Xalimovich	
Пути совершенствования подхода к финансированию проектов, реализуемых на принципах промышленной кооперации.....	220
Котов В.А., Шадиева Д.Х.	
Yuksalish salohiyatini yuksaltirishda boshqaruv xodimlari qobiliyatidan foydalanish masalalar	225
Ayubxon Qutbiddinov Bosit o'g'li	
Bank xizmatlari ommabopligini oshirish yo'llari.....	228
Kasimova Muxlisa Anvar qizi	
Chemical industry in Uzbekistan: challenges and development	235
Kudaynazarova Dilnaz Koshkarbaevna	
Samarqand viloyatida tabiiy turistik resurslardan samarali foydalanish usullarini takomillashtirish orqali bandligini oshirish imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Muhriddin Musoqul o'g'li	
Globalashuv sharoitida ekologik xavflarni kamaytirishda yashil iqtisodiyotning ahamiyati.....	246
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna	
Qibray tumanining 2021–2023-yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish holati.....	249
Siddikov Alisher Ismoilovich	
Davlat xaridlari tizimida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish: xalqaro tajribalar tahlili	253
Majidov Nizom Baxramovich	
Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi.....	259
Ermatov Nosir Tohirovich	
Aholi farovonligi darajasiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlarni ekonometrik baholash	265
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Allamurodova Zuxra Alibekovna	
Сектор услуг как стратегический фактор структурной трансформации экономики Узбекистана.....	272
Кадыров Абдурашид Маджидович, Ахмедиева Алия Тохтаровна	
O'zbekistonda valyuta kursini shakllanish holati prognozlari.....	280
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	

Проблемы бухгалтерского учета в условиях цифровизации экономики.....	288
Абдуллаев Абдурауф	
Raqamli texnologiyalar sharoitida xizmat ko'rsatish korxonalarida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish strategiyalari.....	299
Kuldoshev Lazizjon Sharifovich	
Davlat boshqaruvi organlarining strategik rejalarini ishlab chiqish bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	303
Dilshod Pulatov, Xamidaxon Akbarova, Dildora Mirzaeva	
Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligi ta'minlash	310
Mamatov Sardor Axmatjonovich, Mavlanov Nuriddin Boyqobilovich, Sattarov Nodirjon Absalomovich	
Ziyorat turizmini rivojlantirishda halol standartlarini qo'llashning nazariy, uslubiy va konseptual asoslari	315
Azizova Saodat Xabibulloyevna	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish bo'yicha yevropa tajribasi.....	320
Karlibaeva Gulshat	
Iqtisodiy konsentratsiyalarning sog'lom raqobat muhitiga ta'siri	325
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Logistika axborot tizimlarini texnologik jarayonlarga joriy etish.....	330
Uzaqov Ortik Shaymardanovich	
Принципы перехода к «Зелёной экономике» в Республике Узбекистан.....	336
Хамракулова Сусанна Тотуховна	
Kichik biznesni rivojlantirish iqtisodiy ko'rsatkichlarini prognozlash modellarini qo'llash	340
Ibragimova Gulchexra Toxirovna	
Raqamli ta'lim sharoitida liderlikning yangi qirralari	357
Oqmullaev Ravshan Raximjon o'g'li, Xodjievna Durdona Abdurasulovna	
Методология развития экологического менеджмента в промышленном хозяйстве выбросы в атмосферный воздух на горнодобывающих и металлургических предприятиях.....	361
Muradov Botir Xayat	
Strategik budjetlashtirish tizimining natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish tizimi bilan bog'liqligi, xalqaro tajriba va O'zbekiston uchun tavsiyalar	370
Xushmurotov Zoyir Bektemirovich	
Cultural branding and the entry of traditional products into the international market.....	374
Zebiniso Ganiyeva	
Farovonlikni baholash bo'yicha ilg'or xorijiy nazariy yondashuvlar	379
Norqobilov Nusratilla Norsaitovich	
O'zbekistonda hududlarini turizm salohiyatini innovatsion yondashuv asosida baholash	384
Umirova Dilnoza Safarovna	
Tourism education for sustainability: curriculum development in universities of Uzbekistan	393
Temirova Durdona, Yorqulov Muhammadmurod	
The contribution of small enterprises and private entrepreneurs to job creation in the labor market.....	399
Juraboev Haliljon	
Iqtisodiy o'sish sharoitida transport infratuzilmasi holati va uni rivojlantirish yo'llari.....	404
Haydarov Jahongir Aktamovich	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishni strategik boshqarishning nazariy asoslari va xorijiy tajribalar	410
Quvondiqov Farrux Ibragimovich	
Tijorat banklarida iqtisodiy samaradorlikni axborot texnologiyalar orqali rivojlantirish istiqbollari.....	418
Dadenova Gulxan Kenesbaevna	
Механизмы совершенствования процедур выявления и анализа недостоверной финансовой отчетности в условиях учетной практики Узбекистана	422
Намозов Жасурбек Кувадович	
Влияние цифровых инструментов управления финансами на эффективность использования финансовых ресурсов	428
Хазираткулов Собиржон	

На пути к промышленному росту: опыт развивающихся стран.....	435
Матлюбов Хуршид Жамшидович	
Yoshlarning moliyaviy mustaqilligiga erishishida aksiyalar bozorining o'рни va imkoniyatlari.....	443
O'raqov Bekzodbek Abdurayxon o'g'li	
Развитие транспортной инфраструктуры и влияние на качество предоставляемых транспортных услуг.....	448
Кайыбеков Парахат Коньсбаевич	
Surxondaryo viloyatida 2015-2024 yillar mobaynida oziq-ovqat chakana savdo aylanmasining statistik tahlili.....	454
Toshpulatov Bobur Rasul o'g'li	
Qishloq xo'jaligi sohasi investitsiya loyihalarini xalqaro moliya institutlari orqali moliyalashtirish.....	458
Tolibov Shoxrux Muminovich	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida buxgalteriya hisobining xususiyatlari va muammolari.....	463
Mamadiyarov Dilshad Uralovich, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
Institutional innovation and regional governance for balanced interregional cooperation development: the case of Namangan, Uzbekistan.....	468
Sattarov R.A.	
Organizational and economic mechanisms and conceptual directions of tourism development in the region.....	476
Daminova Barno Esanovna	
Moddiy zaxiralarni boshqarish va uning bir tsikli modeli.....	480
Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich	
Oliy ta'lim xizmatlari sifatini oshirishda inson kapitalini rivojlantirish va uni samarali boshqarish mexanizmlari.....	485
Salimov Akmal Alimjonovich	
Mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ilg'or xorij tajribalari.....	490
Shadiyev Alisher Xudoynazarovich	
Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida yoqilg'i-energetika kompleksi korxonalarini barqaror innovatsion rivojlantirish modellari.....	496
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
O'zbekistonda uzumchilikning oziq-ovqat xavfsizligiga ta'siri: muammolar va rivojlanish istiqbollari.....	502
Tursunov To'liqin Jo'raqulovich	
Tadbirkorlik faoliyatining resurs salohiyati va uni baholashning nazariy yondashuvlari.....	508
Salohiddinov Zuhridin Nuriddinjon o'g'li	
Yoshlar bandligini ta'minlashda mehnat migrasiyasining ahamiyati.....	514
Masharipov Farrux O'tkirovich	
O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishning asosiy omillari va istiqbollari.....	521
Xasanova Mavjuda Ma'mirjonovna	
Korxonaning brend platformasini ishlab chiqishning o'ziga xos xususiyatlari.....	526
Sa'dulloev Habibullo Ibdullo o'g'li	
Sanoat korxonalarining biznes jarayonlarini raqamli transformatsiya qilishda ERP tizimlarining integratsiyalashuvi va boshqaruv samaradorligiga ta'siri.....	530
Islomjon Nurmukhammadov	
Namangan viloyatida ayollar tadbirkorligini rivojlanishini baholash.....	533
Ismoilova Savinoz Qahramon qizi	
Oliy ta'lim muassalari boshqaruviga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	540
Karimov Muzaffar Abdumalik o'g'li	
Soliq yig'iluvchanligini oshirishda soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish istiqbollari.....	546
Tojibayev Farrux Baxtiyorovich	
Hisoblash mashinalari taraqqiyoti tarixi va uning raqamli iqtisodiyotda tutgan o'рни.....	552
Rajabov Sirojiddin Mansurovich	
Korxonalar moliyaviy barqarorligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar va ularning xususiyatlari.....	561
Choriyrov Behruz Ilhom o'g'li, Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Yashil texnologiyalar yordamida O'zbekiston hududlarida energiya tejamkorligi oshirish yo'llari.....	567
Norbekov Baxtiyor Suyunovich, Norqobilov Nusrat Norsaitovich	

Tijorat banklarida kredit majburiyatlarining bajarilishini monitoring qilish va uni takomillashtirish yo'llari.....	572
To'xtayeva Go'zal Ilhom qizi, Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Интеграция проектного менеджмента и обеспечения качества в цепочках поставок: кейс Узгидромета.....	577
Назарова Ирода Ибрагим кизи	
Kichik biznes subyektlarini raqamlashtirish orqali raqobatbardoshligini oshirish.....	583
Ermatov Akmaljon Adxamovich, Raximov Alisher Numanovich	
Концепция и методология экологического аудита в Узбекистане	587
Абидова Дилфуза Игамбердиевна	
Повышающаяся значимость коренного изменения деятельности традиционных СМИ в реалиях освещения процесса построения нового Узбекистана.....	593
Салим Дониёров	
O'zbekiston Respublikasida norasmiy sektor va aholini norasmiy mehnat bilan bandligining tarkibiy tuzulishi	598
Qoraboev Nuriddin Pardaboy o'g'li	
Shahar va qishloqlarda inson resurslari holatining analitikasi (tahlili)ning nazariy masalalari.....	607
Pardayev Mamayunus Qarshibayevich, Feruz Nematullayevich Abilov	
Strategic alliance networks as competitive advantage: evidence from mit-tum partnership model at new Uzbekistan university	613
Mamajonova Mukhlisakhon Muzaffar kizi	
Energetika tarmog'ida moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini (MHXS) joriy etishning nazariy asoslari.....	618
Uralov Temur Boxodir o'g'li	
O'zbekiston bank amaliyotiga ai va simulyatsiya modellarini joriy etish orqali muammoli kreditlarni qaytarish jarayonlarini optimallashtirish.....	618
Xodjayev Husniddin Mukammilovich	
O'zbekistonda hududlarning soliq salohiyatini aniqlash metodologiyasini takomillashtirish.....	624
Almardonov Muxamadi Ibragimovich, Jamshid Sharafetdinovich	
Xorazm viloyatida iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlashdagi muammolar va imkoniyatlar	628
Yaxshimuratov Maqsadbek Narimon o'g'li	
Ekologik joylashtirish vositalarida qo'llaniladigan innovatsiyalar	633
Abidova Dilfuza Igamberdievna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning metodologik va metodik asoslarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	638
Uzaqov Jamshid Norboyevich	
Gaz sanoatining moliyaviy boshqaruvi va milliy iqtisodiyotdagi barqarorlik omili sifatida roli.....	650
Ergashev Muhubbek Aslam o'g'li	
Davlat budjeti mablag'laridan samarali foydalanishda moliyaviy nazoratning ahamiyati	655
Erkinova Maftuna Zafarovna	
Влияние дивидендной политики, СПО и капитализации на волатильность акций АО «УзРТСБ»: Эконометрический и поведенческий анализ.....	662
Пулатов Улугбек Хапизович	
Hududiy jihatdan ziyorat turizmi rivojlanishining holati: Qashqadaryo viloyati misolida.....	671
Uzaqov Norboy, Uzaqov Jamshid Norboyevich	
Integration of digital twin and BIM technologies in construction enterprises in Uzbekistan: prospects and challenges	676
Nigmatjonova Nozima Ulmasjonovna	
Yashil bank xizmatlari – tijorat banklari moliyaviy mahsulotlar misolida	682
Abdumutalova Gulrux Shuxratjon qizi	

YASHIL BANK XIZMATLARI – TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY MAHSULOTLAR MISOLIDA

Abdumutalova Gulrux Shuxratjon qizi

Namangan Davlat Texnika Universiteti,
Buxgalteriya va audit kafedrası doktoranti

E-mail: Gulrux_11@mail.ru

ORCID:0009-0003-5878-3095

Annotatsiya: Yashil moliya-moliyaviy soha, iqtisodiy o'sish hamda atrof-muhit va unga oid qonunchilik choralarining kesishgan nuqtasida joylashgan tushunchadir. Bu yo'nalish foyda olishdan tashqari, tabiat, iqtisodiy manfaat va inson manfaatları o'rtasidagi muvozanatni ko'zlovchi yangi maqsad sari o'tish natijasida vujudga kelgan tabiiy tendensiyadir. Jahon savdo tashkiloti (WTO), BMT, G20 kabi eng nufuzli xalqaro tashkilotlar tomonidan ilgari surilayotgan global tendensiya sifatida yashil o'sish eng ustuvor yo'nalishlardan biri etib belgilanmoqda. Mazkur maqolada yashil moliyaning salohiyati yoritilib, asosiy yashil moliyaviy mahsulotlar tahlil qilinadi. Xususan, chakana bank mahsulotlari doirasida yashil kartalar, yashil avtomobil kreditlari, yashil ipoteka kreditlari kabi mahsulotlarga alohida e'tibor qaratiladi. Bunday mahsulotlar yuqori yoqilg'i tejamkorligi, toza energiyadan foydalanish va ekologik jihatdan xavfsiz faoliyatlarni rag'batlantirish orqali atrof-muhitni muhofaza qilish maqsadlariga xizmat qiladi. Maqolada ushbu mahsulotlarning ijobiy ta'siri ikki tomonlama – ularni taklif qiluvchi banklar uchun (chunki yashil mahsulotlarga bo'lgan talab ortib bormoqda) va foydalanuvchilar uchun (mazkur mahsulotlar nisbatan arzonroq xarajatlarga ega) ekanligi ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: Yashil moliya, yashil o'sish, moliyaviy mahsulotlar, chakana bank xizmatlari, yashil bank mahsulotlari, toza energiya, ekologik barqaror rivojlanish, yoqilg'i tejamkorligi, yashil ipoteka, yashil kreditlar, xalqaro tashkilotlar (JST, BMT, G20), ekologik mas'uliyat, moliyaviy sektor va barqarorlik, yashil mahsulotlarga talab.

Abstract: Green finance has emerged as a key component at the convergence of the financial industry, sustainable economic growth, and environmental regulation. This paper examines the increasing significance of green financial instruments, with a specific focus on retail banking products, including green credit cards, eco-friendly auto loans, and green mortgages. These instruments support environmental goals, including energy efficiency, the adoption of clean energy, and environmentally responsible consumption. The study highlights the dual benefits of green finance: increased market opportunities for financial institutions due to rising consumer demand, and cost advantages for users. As green growth continues to be prioritized by international organizations such as the WTO, UN, and G20, green finance is positioned as a strategic tool for achieving long-term sustainability.

Key words: Green finance, green growth, financial products, retail banking, green banking products, clean energy, environmentally sustainable development, fuel efficiency, green mortgage, green loans, international organizations (WTO, UN, G20), environmental responsibility, financial sector and sustainability, demand for green products.

Аннотация: Зелёные финансы становятся ключевым элементом на пересечении финансовой отрасли, устойчивого экономического роста и экологического регулирования. В данной статье рассматривается возрастающая значимость зелёных финансовых инструментов, с особым вниманием к розничным банковским продуктам, таким как «зелёные» кредитные карты, экологичные автокредиты и «зелёные» ипотечные кредиты. Эти инструменты способствуют достижению экологических целей, включая повышение энергоэффективности, внедрение чистой энергии и ответственное потребление. В исследовании подчёркиваются двойные преимущества зелёных финансов: расширение рыночных возможностей для финансовых институтов в условиях роста потребительского спроса и снижение затрат для пользователей. Поскольку «зелёный рост» продолжает оставаться приоритетом для таких международных организаций, как ВТО, ООН и G20, зелёные финансы рассматриваются как стратегический инструмент для достижения долгосрочной устойчивости.

Ключевые слова: Зелёные финансы, зелёный рост, финансовые продукты, розничное банковское обслуживание, зелёные банковские продукты, экологически чистая энергия, экологически устойчивое развитие, топливная эффективность, зелёная ипотека, зелёные кредиты, международные организации (ВТО, ООН, G20), экологическая ответственность, финансовый сектор и устойчивость, спрос на зелёные продукты.

KIRISH

IPCCning so'nggi hisobotiga ko'ra, insoniyat faoliyati global isishning asosiy omili bo'lib qolmoqda va mavjud tendensiyalar davom etsa, global harorat 2030 va 2052-yillar oralig'ida sanoatgacha bo'lgan davrga nisbatan 1,5 °C ga yetishi kutilmoqda. Ushbu hisobotda 1,5 °C darajadagi isishni jilovlash uchun 2030-yilgacha inson faoliyati natijasida hosil bo'ladigan CO₂ chiqindilarini 2010-yil darajasiga nisbatan qariyb 45% ga kamaytirish va 2050-yilga borib to'liq neytral holatga yetkazish zarurligi ta'kidlangan. Bu kabi yirik maqsadlarga erishish uchun barcha iqtisodiy tarmoqlar va ijtimoiy tizimlarda tub o'zgarishlar zarur bo'ladi. AQSh tomonidan tayyorlangan Milliy Iqlim Baholash hisobotida asosan mamlakat miqyosidagi holatlar yoritilgan bo'lsa-da, unda ham global xavflarni kamaytirish uchun chiqindilarni qisqartirish va moslashuv mexanizmlarini joriy etish zarurligi bildirilgan. Ushbu xulosalar shuni ko'rsatadiki, iqlim o'zgarishi va global harorat oshishining salbiy oqibatlarini ko'plab dalillar bilan tasdiqlangan bo'lsa-da, mavjud holat bu yo'nalishda hali yetarli darajada rivojlanish bo'lmaganini va sezilarli sa'y-harakatlar talab etilishini ta'kidlamogda.

Uzoq muddatli tarkibiy islohotlarni amalga oshirish uchun talab etiladigan investitsiya hajmi nihoyatda katta ekani ta'kidlanadi. IPCC hisob-kitoblariga ko'ra, 2035-yilgacha har yili kamida 2,4 trillion AQSH dollari miqdorida toza energiya loyihalariga sarmoya kiritilishi zarur. Bundan tashqari, 2050-yilgacha energetika tizimining ishlab chiqarish tomonini qo'llab-quvvatlash uchun yiliga 1,6 trilliondan 3,8 trillion dollargacha mablag' talab qilinadi. Bu esa jami 51,2 trilliondan 122 trillion AQSH dollarigacha bo'lgan investitsiyani faqat energetika sektori uchun yo'naltirish zarurligini anglatadi. Bunday yirik moliyaviy ehtiyojlarni qoplashda moliya tizimi, ayniqsa bank sektori hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki u real iqtisodiyotning asosiy tayanchi hisoblanadi. Banklar xususiy sektorning moliyalashtirish ehtiyojlarini ta'minlash, aholi va tadbirkorlik subyektlariga kredit ajratish orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi. Shu bilan birga, bank tizimi iqlim o'zgarishiga moslashuv, iqlim xavflarini yumshatish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashda muhim vositaga aylanadi. Banklar moliyaviy oqimlarni ekologik barqaror sohalarga yo'naltirish orqali xavflarni kamaytirish, iqlimga ta'sirni yengillashtirish va tiklanish jarayonlarini qo'llab-quvvatlash imkoniyatiga ega.

So'nggi yillarda ba'zi banklar yashil yoki iqlimga oid loyihalarni moliyalashtirishda yetakchilikni qo'lga kiritgan bo'lsa-da, ko'pchilik banklarning ekologik portfeli hanuzgacha past darajada qolmoqda. Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) 2016-yil uchun bergan ma'lumotga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda xususiy sektor uchun ajratilgan yashil kreditlar atigi 1,5 trillion dollarni yoki umumiy xususiy kreditlarning 7 foizini tashkil etgan. Bunday holat asosan ekologik xavflarni bank strategiyalari va risklarni boshqarish tizimlariga kiritmaslik, shuningdek, tartibga soluvchi va nazorat qiluvchi tizimlarning yetarli emasligi bilan bog'liq.

Moliyaviy tizimdagi amaldagi me'yoriy muhit esa sektorlar va institutlar darajasidagi to'siqlar tufayli zarur investitsiyalarning amalga oshirilishini murakkablashtirmoqda. Shu bois, so'nggi yillarda ko'plab markaziy banklar va moliyaviy regulyatorlar o'zlarining iqlim xavflariga qarshi kurashdagi rolini tan olib, faol choralar ko'ra boshladi. 2017-yilda yaratilgan "Moliya tizimini yashillashtirish tarmog'i" (NGFS) tashabbusi aynan moliyaviy sektordagi iqlim va ekologik xavflarni tahlil qilish, ularni boshqarish hamda barqaror iqtisodiyotga o'tishni moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlashni maqsad qilgan.

Bundan tashqari, xususiy sektor banklari o'z faoliyatini ekologik barqarorlik tamoyillariga moslashtirishga kirishgan: ular iqlim xavflarini strategik rejalashtirish va risklarni boshqarish tizimlariga kiritib, yashil moliyaviy mahsulotlar ishlab chiqishni boshlagan va shu orqali o'z bozor salohiyatini kengaytirmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tadqiqotchilar yashil bank tushunchasini turlicha izohlashgan bo'lsa-da, ularning aksariyati bu atamani moliyaviy institutlarning ekologik va ijtimoiy barqarorlikka asoslangan strategiyalarni amalga oshirishi bilan bog'laydi. Masalan, Alexander yashil bankka oid yagona universal ta'rif yo'qligini ta'kidlaydi va uning mazmuni mamlakatlarga qarab sezilarli farq qilishi mumkinligini bildiradi. Hindistondagi Bank texnologiyalari bo'yicha taraqqiyot va tadqiqot instituti yashil bankni iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy barqarorlikka xizmat qiluvchi amaliyotlar majmuasi sifatida talqin qiladi. Bihari esa yashil bankni axloqiy bank faoliyatining bir ko'rinishi sifatida ko'rib, uning asosiy maqsadi sifatli moliyaviy xizmatlar ko'rsatish bilan birga atrof-muhit va jamoatchilik oldidagi mas'uliyatni ta'minlashdan iborat ekanini ta'kidlaydi.

Banklardagi yashil bank amaliyotlariga oid tadqiqotlar X.Bouen, D.Bronshetyn, G.Diz. J.boshi, J.Kikal, T.Lyons, A.A. Antonova D.M.Shakirova, A.A.Barisheva, B.M.Teplov, A.Vaxobov, A.Madaminovlarning ilmiy ishlarida o'rganilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — yashil bank xizmatlari konsepsiyasining nazariy asoslarini o'rganish, bank sektorining yashil iqtisodiyotga o'tishdagi o'rmini tahlil qilish, shuningdek, ekologik barqarorlik va moliyaviy xizmatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlashdan iborat.

Tadqiqot deskriptiv va analitik yondashuv asosida olib borildi. Deskriptiv yondashuv orqali mavjud adabiyotlar va xalqaro tajribalar o'rganildi, analitik yondashuv esa yashil bank faoliyatining asosiy tamoyillari, amalga oshirishda duch kelinayotgan muammolar va talabni shakllantiruvchi omillarni tahlil qilishga xizmat qildi.

Tadqiqotda foydalanilgan ma'lumotlar quyidagi manbalarni o'z ichiga oladi:

Ikkilamchi manbalar: Xalqaro tashkilotlar (IPCC, IFC, OECD, NGFS), banklar (SBP, EBF), tadqiqot institutlari (IDRBT), va ilmiy maqolalar (Alexander, Bihari, Dufays, Mazzucato & Semieniuk, Kaeufer, Weber & Remer) tomonidan e'lon qilingan hisobotlar, siyosiy hujjatlar va ilmiy nashrlar.

Kontent tahlili: Yashil moliyaga oid asosiy tushunchalar, strategik yondashuvlar, ijtimoiy mas'uliyat, atrof-muhitni muhofaza qilish, va yashil mahsulotlar bo'yicha mazmunli taqqoslashlar amalga oshirildi.

Nazariy asoslarni shakllantirish – yashil bank tushunchasi, u bilan bog'liq kontsepsiyalar (mas'uliyatli bank, ijtimoiy bank, barqaror bank) bo'yicha mavjud adabiyotlar o'rganildi.

Tahliliy baholash – banklar tomonidan taklif etilayotgan yashil moliyaviy xizmatlar va ular bilan bog'liq strategik qarorlar o'rganildi.

Omillarni aniqlash – yashil moliyaga bo'lgan talabni shakllantiruvchi asosiy omillar (media, jamoatchilik fikri, regulatsiya) aniqlanib, tizimlashtirildi.

Ilmiy umumlashtirish – xalqaro tajribalarga asoslangan holda yashil bank konsepsiyasining rivojlanish yo'nalishlari xulosa qilindi.

Tadqiqot asosan konseptual va nazariy manbalarga asoslangan bo'lib, amaliy (empirik) ma'lumotlar yetishmasligi sababli, yashil bank faoliyatining konkret moliyaviy ko'rsatkichlari chuqur tahlil qilinmagan. Biroq, mavjud xalqaro hisobotlar asosida umumiy xulosa va tavsiyalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bugungi kunda butun dunyo bo'ylab yashil moliyaviy mahsulot va xizmatlarga bo'lgan talab sezilarli darajada oshib bormoqda. So'nggi yillarda bank sektori tomonidan nisbatan yangi tushuncha sifatida ilgari surilayotgan yashil bank amaliyotlari bilan bir qatorda, boshqa moliyaviy institutlar — xususan, sug'urta kompaniyalari, aktivlarni boshqaruvchi tashkilotlar va boshqalar ham o'z faoliyatiga “yashil” strategiyalarni tatbiq etish va joriy etish harakatida.

Mazkur talabning ortishiga ta'sir qiluvchi uchta asosiy omil mavjud:

Atrof-muhitga oid bilimlar va ommaviy axborot vositalarining yoritishi

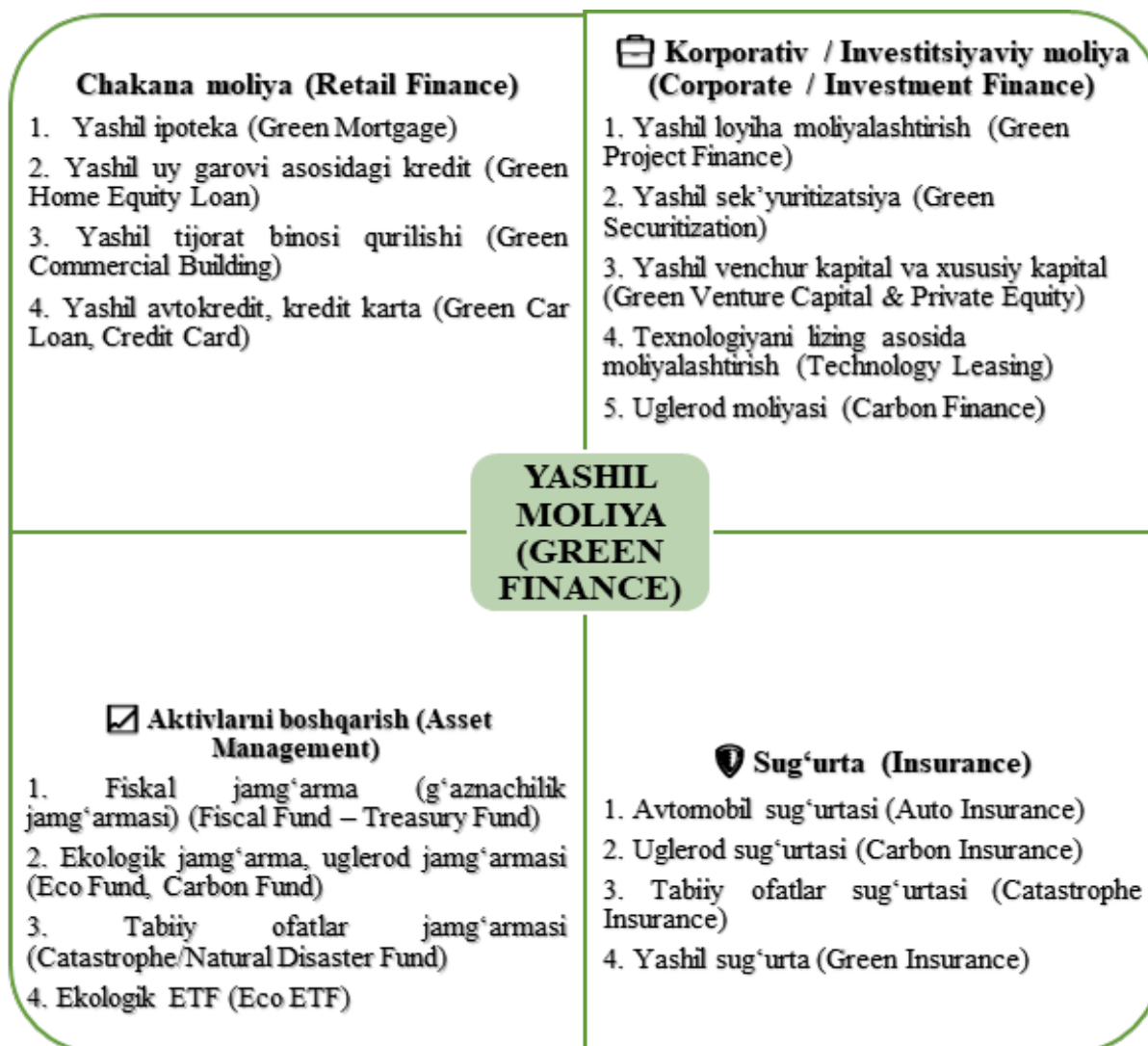
Ekologik ongning oshishi va jamoatchilik fikri

Ekologik qonunchilik va tartibga soluvchi me'yorlar

Ommaviy axborot vositalari atrof-muhit bilan bog'liq muammolarni yoritishda faol ishtirok etib, jamoatchilikning ushbu masalalarga oid bilim va xabardorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Xususan, Yevropa davlatlari ekologik barqaror amaliyotlarni joriy etishda yetakchilik qilmoqda. Bunga asosiy omil sifatida hukumatlarning faol ishtiroki ko'rsatiladi. Yevropadagi hukumatlar tomonidan ekologik muammolarga nisbatan kuchli siyosiy irodaning namoyon etilishi, jamoatchilik ongini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etgan. Bu holat Shimoliy Amerika bilan solishtirilganda ancha faol tarzda kuzatilmoqda. Shu bilan birga, barqaror rivojlanishni rag'batlantiruvchi strategiyalar, qonunchilik tashabbuslari va tartibga soluvchi normalarning joriy etilishi hamda barqaror bo'lmagan iqtisodiy faoliyatlarni cheklovchi choralar “yashil” moliyaviy mahsulotlar va xizmatlarga bo'lgan talabning ortishida muhim omillar sifatida xizmat qilmoqda.

Moliyaviy institutlar o'z faoliyatida “yashil” strategiyalarni o'z vaqtida tan olgan va amaliyotga joriy eta olgan taqdirda, kengroq mijozlar qatlamini jalb etishi, daromadlarini oshirishi hamda barqaror rivojlanishga sezilarli hissa qo'shishi ehtimoli yuqori bo'ladi. Garchi “yashil yuvish” (greenwashing) muammosi hali ham mavjud bo'lsa-da, moliyaviy institutlar orasida ushbu yo'nalishda ijobiy tendensiya kuzatilmoqda. Xususan, ular “yashil” moliyaviy mahsulot va xizmatlarni asosiy va ommaviy bozorga mo'ljallangan takliflar sifatida shakllantirishga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqda.

Yashil moliya zamonaviy moliyaviy tizimda keng tarqalayotgan va istiqbolli yo'nalishlardan biri bo'lib, uni ilmiy jihatdan chuqur tadqiq etish dolzarb hisoblanadi. Ayniqsa, bank sohasida yuzaga kelayotgan yangi moliyaviy vositalar va mahsulotlarning aniq tasnifini ishlab chiqish ilmiy hamjamiyat oldida muhim vazifa sifatida turibdi. Ayni paytgacha ushbu yo'nalishda eng mukammal tasnif Jin Noh Hee tomonidan taklif etilgan bo'lib, u yashil moliyaviy mahsulotlar va xizmatlarni to'rt asosiy bank segmenti — chakana moliya, korporativ/investitsiyaviy moliya, aktivlarni boshqarish va sug'urta sohalari bo'yicha guruhlagan (1-rasm).

1-rasm. Yashil moliyaviy mahsulotlar va xizmatlarni to'rt asosiy bank segmenti.¹

Yashil chakana bank xizmati

Chakana bank sohasi — bu yirik korporativ yoki institutsional mijozlardan farqli o'laroq, jismoniy shaxslar, xonadonlar va kichik hamda o'rta biznes sub'yektlari (KO'B) uchun mo'ljallangan shaxsiy va tijorat bank mahsulotlari hamda xizmatlarini o'z ichiga oladi.

Chakana bank sektori o'z mahsulot va xizmatlarini (masalan: omonatlar — jamg'arma va joriy hisobvaraqlar, shaxsiy kreditlar, ipoteka, debet/kredit kartalari, depozit sertifikatlari (CD), sayohatchilar chek(lar) i) "yashil"lashtirishni istaganida, bu yo'lda eng sodda usullardan biri — onlayn bank xizmatlarini targ'ib qilishdir.

Har ikkala tomon — mijoz va bank uchun bu yechimning afzalliklari yaqqol ko'zga tashlanadi. Mijozlar uchun vaqt tejaydi, bankka borishga hojat qolmaydi, bu esa yoqilg'i sarfini kamaytiradi va atmosferaga chiqadigan zararli gazlar (emissiyalar)ni oldini oladi. Bundan tashqari, hujjatlashtirish kamayadi, bu esa turli tranzaksiyalar uchun bank tomonidan undiriladigan to'lovlarni pasaytiradi.

Banklar esa o'z navbatida filiallar soni, xodimlar xarajatlari, qog'oz sarfi va pochta bilan bog'liq xarajatlarni kamaytirishi mumkin. Chakana mijozlar soni ortgani sari umumiy boshqaruv xarajatlarining ham pasayish tendensiyasi kuzatiladi.

Onlayn bank xizmatlari — yashil bank konsepsiyasining faqat "muammo yuzasi"ni tashkil etadi, ya'ni bu boradagi imkoniyatlar undan ancha kengdir. Banklar o'z faoliyatida energiya tejankor texnologiyalardan foydalanishga sarmoya kiritishi mumkin, jumladan: energiya samaradorligi yuqori bo'lgan lampalar, kompyuterlar, sovitish va shamollatish tizimlari kabi uskunalaridan foydalanish. Shuningdek, ular ekologik toza sanoat tarmoqlariga kredit ajratishni ko'paytirish hamda global, milliy yoki mahalliy ekologik tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash orqali ham "yashil" rivojlanishga hissa qo'shishlari mumkin.

¹ Manba: Yashil o'sishni jadallashtirish uchun innovatsiyani moliyalashtirish strategiyasi (Jin Noh Hee, 2010).

Biroq bank haqiqatan ham “yashil” bank sifatida shakllanayotganini uning mahsulot va xizmatlaridan anglash mumkin. Agar bank yashil chakana bank mahsulotlarini amaliyotga joriy etsa, odatda eng ommabop mahsulotlar quyidagilar bo'lishi mumkin:

Yashil bank kartalari

Yashil avtomobil kreditlari

Yashil ipoteka kreditlari

Yashil uy mulkiga egalik asosidagi kreditlar

Yashil depozit sertifikatlari (CDs)

1. Yashil kredit va debet kartalari

Yashil kredit va debet kartalari, ayniqsa Yevropa mamlakatlarida, tobora ommalashib bormoqda. Umuman olganda, bu turdagi kartalar xarid yoki moliyaviy tranzaksiya qiymatining 0,1% dan 0,5% gacha bo'lgan qismini atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog'liq nodavlat notijorat tashkilotlariga (NNT) yoki bevosita bank tomonidan tashkil etilgan ma'lum bir ekologik tashabbusga xayriya shaklida yo'naltirish mexanizmi asosida ishlaydi. Odatda, bunday kartalarga yillik xizmat haqi ham mavjud bo'ladi, biroq bu to'lov majburiy hisoblanmaydi.

2. Yashil avtomobil kreditlari

Yashil avtomobil kreditlari, ayniqsa Yevropa va Avstraliya davlatlarida keng tarqalgan bo'lib, oddiy avtomobil kreditlariga nisbatan pastroq foiz stavkasi bilan ajralib turadi. Odatda bunday kreditlarda foiz stavkasi o'rtacha avtomobil kreditiga qaraganda kamida 0,25% past bo'ladi, ba'zi holatlarda esa bu farq 0,50% yoki undan ham yuqori bo'lishi mumkin.

Foiz stavkasining qanchalik past bo'lishi bir qancha omillarga bog'liq. Aksariyat hollarda bu ko'rsatkichlar avtomobilning karbonat anhidrid (CO_2) chiqindilari miqdori va yoqilg'i samaradorligi asosida belgilanadi. Ya'ni, chiqindilar miqdori qancha kam va yoqilg'i tejamkorligi qancha yuqori bo'lsa, foiz stavkasi shuncha qulay bo'ladi.

Bundan tashqari, yashil avtomobil kreditlari odatda muddatidan oldin to'lash uchun jarima to'lovlarini nazarda tutmaydi va past xizmat haqlari bilan taqdim etiladi.

3. Yashil ipoteka kreditlari

Yashil ipoteka kreditlari iste'molchiga bozor stavkalariga nisbatan pastroq foiz stavkasi taklif qiladi. Odatda bu imtiyoz foiz stavkasida 0,125% dan 0,25% gacha chegirmani o'z ichiga oladi.

Mazkur turdagi ipoteka kreditlari orqali moliyalashtirilayotgan uy-joylar:

energiya tejamkor qurilish texnologiyalari asosida barpo etilgan,

kam energiya sarflovchi maishiy jihozlar bilan jihozlangan,

yoki ushbu kredit banki tomonidan uy-joyni yashil (alternativ) energiya manbalariga o'tkazish xarajatlarini qoplash uchun ajratiladi.

Yashil ipoteka olish orqali xaridor ekologik jihatdan qulayroq turmush sharoitiga ega bo'lishi bilan birga, kundalik yashash xarajatlarini ham kamaytiradi.

Shunga qaramay, yashil ipoteka kreditlarining bir kamchiligi mavjud — ular odatdagi kreditlarga nisbatan ko'proq hujjatlashtirish va byurokratik jarayonlarni talab qiladi.

4. Yashil uy mulkiga egalik asosidagi kreditlar (Green Home Equity Loans)

Yashil uy mulkiga egalik asosidagi kreditlar mijozlarga o'z uylarini energiya tejamkor holatga keltirishga sarmoya kiritish imkonini beradi. Bu turdagi kreditlarning foiz stavkalari odatdagi uy mulkiga egalik kreditlariga qaraganda kamida 0,33% past bo'ladi, ba'zi hollarda esa bu chegirma 1% gacha yetishi mumkin.

Moliyalashtirish odatda quyidagi yo'nalishlarga yo'naltiriladi:

quyosh va shamol energiyasi tizimlarini o'rnatish,

energiya tejamkor deraza romlari,

issiqlik moslamalarini almashtirish (masalan, pechlar),

yashil tom qurilmalarini joriy qilish,

issiqlik izolyatsiyasini yaxshilash,

va passiv isitish tizimlarini qurish.

Ushbu kreditlar ekologik barqarorlikni oshirish bilan birga, uy egalari uchun kelajakdagi energiya xarajatlarini kamaytirishga xizmat qiladi.

5. Yashil depozit sertifikatlari (Green Certificates of Deposits)

Yashil depozit sertifikatlari — bu yangi turdagi investitsiya vositalari bo'lib, ulardan tushgan mablag'lar energiyani tejovchi va ekologik loyihalarni moliyalashtirish uchun yo'naltiriladi. Ko'pchilik holatlarda, bu mablag'lar quyosh energiyasi bilan bog'liq loyihalarni moliyalashtirishda ishlatiladi. Ushbu sertifikatlarning muddati odatda bir yildan ikki yilgacha bo'lib, ular oddiy depozit sertifikatlariga nisbatan biroz yuqoriroq foiz stavkasi bilan taqdim etiladi — bu esa yangi investorlarni jalb qilish uchun qo'llaniladigan strategiyalardan biridir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bizning fikrimizcha, yashil moliyaviy mahsulotlar va xizmatlar kelajakda o'z o'rniga ega bo'ladi, ayniqsa karbon bozori, yashil qurilish va atrof-muhit texnologiyalari kabi yangi yuzaga chiqayotgan bozorlar sharoitida. Shu bilan birga, yashil marketing yondashuvi ham atrof-muhit muammolarini targ'ib qilishda va "yashil yuvish" (greenwashing) hodisasidan — ya'ni, aslida ekologik bo'lmagan mahsulot va xizmatlarning ekologik ko'rinishda taqdim etilishidan himoyalashda muhim rol o'ynaydi. Chakana bank sektori yashil bank faoliyatida yetakchi bo'lish uchun eng katta imkoniyatlarga ega. Mijozlar bilan samarali kommunikatsiya orqali banklar nafaqat barqaror moliyaviy mahsulot va xizmatlarni taklif etishi, balki atrof-muhit muammolari bo'yicha xabardorlikni oshirishga ham xizmat qilishi mumkin. Yangi mahsulotlar va xizmatlar asta-sekin paydo bo'lmoqda va mijozlar e'tiborini tortmoqda. Biroq ayrim mahsulotlar, masalan, yashil ipoteka kreditlari, dastlabki kutilgan darajani to'liq oqlamagan. Asosiy maqsad — atrof-muhit komponentlarini an'anaviy bank faoliyatiga integratsiyalash, shunda "yashil" atamasi ortiqcha bo'lib qoladi, ya'ni u umumiy norma sifatida qabul qilinadi.

Yashil iqtisodiyot va bank tizimiga doir yangi yondashuvlar shakllanayotgan bir paytda, ushbu modelga nisbatan tanqidiy qarashlar ham mavjud. Ijtimoiy va birdamlik iqtisodiyotini rivojlantirish bo'yicha xalqaro tarmoq (RIPESS) boshqaruvi Rio +20 sammiti doirasida o'tkazilgan 5-Lotin Amerikasi va Karib havzasi birdamlik iqtisodiyoti va halol savdo konferensiyasi muhokamalari asosida quyidagi bayonotni e'lon qilgan: "Hukumatlar va transmilliy korporatsiyalar tomonidan taqdim etilayotgan "yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi — bu aslida mavjud iqtisodiy modelning davomidir, umumiy resurslarni tovarlash orqali kapitalizmning inqirozdagi holatidan chiqishga qaratilgan yangi shaklidir. Birdamlik iqtisodiyoti esa jamiyatni ushbu cheklolardan ozod qilish yo'lidir."

Bizning fikrimizcha, tanqid ijobiy bo'lishi mumkin, biroq yashil iqtisodiyot va moliyaviy tizim yaratishga qaratilgan harakatlarni butunlay inkor etish — bu konstruktiv yondashuv emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. CEO briefing, Green Financial Products and Services (2007) p.1-3, Current State of Play and Future Opportunities, UNEP Finance initiative, report
2. Ensuring Green Growth in a Time of Economic Crisis: The Role of Energy
3. Technology (2009), International Energy Agency, G8, Siracusa
4. Gerardo Rodriguez Regordosa, Green Growth in the G-20's Agenda (2012)
5. Global Green New Deal (2009) p.1-3, Policy Brief, UNEP
6. Green Economy: A Transformation to Address Multiple Crises; An Interagency Statement of the United Nations System(2009)
7. Green Financial Products and Services (2007) p.15-23, Current Trends and Future Opportunities in North America, UNEP Finance Initiative, report
8. Hee Jin Noh (2010) p. 2-3,10, Financial Strategy to Accelerate Innovation for Green Growth, Korea Capital Market Institute
9. Gračanac A. (2009) p. 245, Global Banking, Educons University
10. Role of Bank of Indonesia to support Green Investment (2011) p. 6, Edi Setijawan
11. The Economy we need - Declaration of the Social and Solidarity Economy movement at Rio +20 (2012), p. 1, Board of the Intercontinental Network for the Promotion of Social and Solidarity Economy (RIPESS)
12. www.bankrate.com
13. www.g20.org

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>